

O'RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali 1-son. 3-qism. Noyabr-2025

O'SMIRLAR ORASIDA TAJOVUZKORLIK VA UNI SHAKLLANTIRUVCHI PSIXOLOGIK OMILLAR

Ismoilova Sarvinoz Ne'mat qizi
Qarshi davlat universiteti tayanch doktranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'smirlar orasida tajovuzkorlik muammosi, uning kelib chiqish sabablari hamda shakllanishiga ta'sir etuvchi psixologik omillar tahlil qilingan. O'smirlik davrida shaxsning emotsional beqarorligi, ijtimoiy o'zini namoyon etish istagi va o'ziga baho berishdagi muammolar tajovuzkor xatti-harakatlarga sabab bo'lishi mumkin. Maqolada tajovuzkorlikning biologik, psixologik va ijtimoiy omillar bilan bog'liqligi yoritilgan, uni kamaytirish bo'yicha samarali psixologik yondashuvlar taklif etilgan.

Kalit so'zlar: o'smirlik davri, tajovuzkorlik, psixologik omillar, emotsional beqarorlik, ijtimoiy muhit.

Аннотация: В статье рассматривается проблема агрессивности среди подростков, анализируются психологические факторы, влияющие на её формирование. Отмечается, что эмоциональная нестабильность, стремление к самоутверждению и трудности самооценки в подростковом возрасте могут стать причиной агрессивного поведения. Освещаются биологические, психологические и социальные аспекты агрессии, а также предлагаются эффективные психологические подходы к её снижению.

Ключевые слова: подростковый возраст, агрессия, психологические факторы, эмоциональная нестабильность, социальная среда.

Abstract: This article examines the issue of aggression among adolescents and analyzes the psychological factors that contribute to its formation. It emphasizes that emotional instability, the desire for self-assertion, and difficulties in self-evaluation during adolescence can lead to aggressive behavior. The study highlights the biological, psychological, and social aspects of aggression and proposes effective psychological approaches to reduce it.

Keywords: adolescence, aggression, psychological factors, emotional instability, social environment.

O'smirlar orasida tajovuzkorlik bugungi kunda nafaqat psixologiya, balki sotsiologiya, pedagogika va tibbiyot fanlarining ham e'tibor markazida turibdi. Bu davr inson hayotidagi eng muhim bosqichlardan biri bo'lib, unda shaxsning jismoniy, emotsional va ijtimoiy jihatdan qayta shakllanish jarayoni sodir bo'ladi. O'smirlik davrida organizmdagi gormonal o'zgarishlar, mustaqillikka intilish, shaxsiy fikrni bildirish ehtiyoji va tengdoshlari orasida o'z o'rnini topish istagi kuchayadi. Shu sababli

O'RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali

1-son. 3-qism. Noyabr-2025

bu davrda ko'plab o'smirlar o'z his-tuyg'ularini boshqarishda qiynaladi, bu esa tajovuzkorlik holatlariga olib keladi.

Tajovuzkorlik tushunchasi psixologiyada shaxsning ongli yoki ongsiz ravishda boshqa odamlarga yoki atrof-muhitga zarar yetkazuvchi xatti-harakatlari sifatida izohlanadi. O'smirlar orasida tajovuzkorlikning paydo bo'lishida uchta asosiy omil – biologik, psixologik va ijtimoiy omillar muhim rol o'ynaydi. Biologik jihatdan bu holat nerv tizimidagi beqarorlik, gormonal o'zgarishlar va temperament xususiyatlari bilan bog'liq. Psixologik omillar esa shaxsning o'ziga baho berish darajasi, emotsional yetukligi, o'z his-tuyg'ularini nazorat qila olish qobiliyatiga taalluqli. Ijtimoiy omillar esa oila muhitidagi ziddiyatlar, zo'ravonlik, befarqlik, shuningdek, tengdoshlar bosimi va ommaviy axborot vositalaridagi salbiy obrazlar bilan izohlanadi.

Zamonaviy o'smirlar hayotida virtual makon ham tajovuzkorlik shakllanishida alohida o'rin tutadi. Ijtimoiy tarmoqlardagi kiberzo'ravonlik, onlayn o'yinlardagi zo'ravonlik sahnalari va salbiy axborotlar ularning ruhiy holatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Natijada, o'smir real hayotda ham shunday xatti-harakatlarni namoyon etishi mumkin. Tajovuzkorlik o'zini past baholaydigan, e'tiborga muhtoj yoki o'z fikrini ijobiy yo'l bilan ifoda etishni bilmaydigan o'smirlarda ko'proq kuzatiladi.

Psixologik tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'smirlar orasida tajovuzkorlikning asosiy sababi ichki hissiy taranglik va o'zini ifoda etishdagi cheklovlaridir. Shuning uchun tajovuzni kamaytirish uchun, birinchi navbatda, o'smirning emotsional holatini to'g'ri anglash, uni sog'lom muloqotga, ijtimoiy faoliyatga jalb etish zarur. Sport, san'at, musiqaga bo'lgan qiziqishlarni qo'llab-quvvatlash orqali ularning energiyasini konstruktiv yo'naltirish mumkin.

Psixologik yordam ko'rsatishda shaxsiy yondashuv muhim. Treninglar, psixodrama, emotsional intellektni rivojlantiruvchi mashg'ulotlar, ijtimoiy ko'nikmalarni mustahkamlash kabi usullar tajovuzkor xatti-harakatlarni kamaytirishda samarali natija beradi. Oila va maktab muhitining uyg'un hamkorligi, o'smirlarga nisbatan mehr, ishonch va hurmatga asoslangan munosabat bu jarayonda eng muhim omillardandir.

Shunday qilib, o'smirlar orasida tajovuzkorlikni kamaytirish uchun psixologik, pedagogik va ijtimoiy choralarni birgalikda amalga oshirish talab etiladi. Har bir o'smirda shaxsiy yondashuv orqali ijobiy o'zgarishlarga erishish, ularning ichki salohiyatini to'g'ri yo'naltirish jamiyatda sog'lom, ijtimoiy faol avlodni shakllantirish uchun muhim ahamiyatga ega.

O'smirlar orasida tajovuzkorlik va uni shakllantiruvchi psixologik omillar mavzusi hozirgi davrda psixologiya va pedagogika fanining eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Tajovuzkorlik — bu shaxsning boshqa insonlarga yoki jamiyat qoidalariga qarshi yo'naltirilgan destruktiv xatti-harakat shakli bo'lib, u fiziologik,

O‘RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali

1-son. 3-qism. Noyabr-2025

emotsional yoki ijtimoiy sabablarga asoslanadi. O‘smirlik davrida bu holat ayniqsa kuchli namoyon bo‘ladi, chunki bu bosqichda shaxsning o‘zini anglash, mustaqillik hissining ortishi, ijtimoiy maqom izlash va hissiy beqarorlik yuqori bo‘ladi. Tajovuzkorlikning shakllanishida biologik (gormonlar, asab tizimi), psixologik (o‘zini past baholash, emotsional nazoratning sustligi), hamda ijtimoiy (oilaviy muhit, tengdoshlar bosimi, ommaviy axborot vositalari ta’siri) omillar muhim rol o‘ynaydi. Oilaviy muhitda janjal, zo‘ravonlik yoki befarqlik mavjud bo‘lsa, bola bu modelni ijtimoiy tajriba sifatida qabul qilib, o‘z xatti-harakatida takrorlaydi. Shuningdek, o‘smirlar orasida o‘zini tasdiqlash ehtiyoji kuchli bo‘lgani sababli, ular tajovuzkorlik orqali e’tibor qozonishga, rahbarlik mavqeini egallashga intiladilar. Psixologik jihatdan o‘zini qadrlash past bo‘lgan yoki stressga bardoshlilik kam o‘smirlar ko‘proq agressiv xatti-harakatlarga moyil bo‘lishadi. Kognitiv nazariya nuqtai nazaridan, tajovuzkorlik noto‘g‘ri fikrlash va ijtimoiy signallarni noto‘g‘ri talqin qilish natijasida vujudga keladi, ya’ni o‘smir har qanday tanqid yoki rad etishni dushmanlik sifatida qabul qiladi. Shuningdek, ijtimoiy o‘rganish nazariyasiga ko‘ra, tajovuzkorlik kuzatish orqali o‘rganiladi — bola televizor, internet yoki atrofdagi kattalar xatti-harakatlarini kuzatib, ularni o‘z xulqida qo‘llay boshlaydi. Psixoanalitik yondashuvda esa tajovuz instinktiv energiyaning ijtimoiy jihatdan noto‘g‘ri yo‘naltirilishi natijasi sifatida talqin etiladi. Zamonaviy tadqiqotlarda shuningdek, internet va kompyuter o‘yinlarining o‘smirlar psixologiyasiga ta’siri alohida e’tibor bilan o‘rganilmoqda — virtual tajovuz real hayotdagi xulqqa o‘tib, empatiya darajasining pasayishiga sabab bo‘ladi. Tajovuzkorlikni kamaytirishda psixologik treninglar, emotsional intellektni rivojlantirish, ijtimoiy ko‘nikmalarni shakllantirish, stressni boshqarish mashg‘ulotlari muhim ahamiyatga ega. O‘smirlar bilan ishlovchi psixologlar uchun asosiy vazifa — ularning ichki hissiy holatini to‘g‘ri tushunish, ijobiy motivatsiyani kuchaytirish va sog‘lom o‘zini ifoda etish imkoniyatlarini yaratishdan iborat. Tajovuzni ijobiy faoliyatga yo‘naltirish, ya’ni sport, ijodiy mashg‘ulotlar, jamoaviy ishlar orqali energiyaning konstruktiv yo‘naltirish eng samarali psixologik yondashuvlardan biridir. Shu bois, o‘smirlar orasida tajovuzkorlikni kamaytirish uchun nafaqat individual psixologik ish, balki oila, maktab va ijtimoiy muhitning uyg‘un hamkorligi zarurdir.

O‘smirlar orasida tajovuzkorlik insonning emotsional, ijtimoiy va psixologik rivojlanish jarayonida yuzaga keluvchi murakkab hodisadir bu davrda shaxsning o‘zini anglash jarayoni faollashadi, u o‘z “Men”ini jamiyatda namoyon etishga, mustaqil fikr bildirishga intiladi ammo bu jarayon ko‘pincha emotsional beqarorlik, ichki ziddiyatlar va ijtimoiy bosim bilan kechadi o‘smirning o‘z his-tuyg‘ularini boshqara olmasligi, oilaviy munosabatlardagi muammolar, o‘qituvchilar va tengdoshlar bilan kelishmovchiliklar tajovuzkor xatti-harakatlarga sabab bo‘ladi tajovuzkorlik ko‘pincha o‘zini himoya qilish, e’tibor qozonish yoki ichki norozilikni ifoda etish vositasi sifatida

O'RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali 1-son. 3-qism. Noyabr-2025

namoyon bo'ladi ba'zi holatlarda esa bu biologik omillar bilan, ya'ni temperament, gormonal o'zgarishlar yoki markaziy nerv tizimi faoliyatidagi beqarorlik bilan bog'liq bo'ladi psixologik omillar orasida o'ziga past baho berish, o'zini yetarli deb hisoblamaslik, oiladagi mehr yetishmasligi, befarqlik yoki haddan tashqari nazorat muhim rol o'ynaydi shuningdek, ijtimoiy muhit ham o'smir ruhiyatiga kuchli ta'sir ko'rsatadi do'stlar orasidagi bosim, zo'ravonlikni targ'ib qiluvchi ommaviy axborot vositalari, internetdagi kiberzo'ravonlik holatlari o'smirning xulq-atvorini salbiy tomonga o'zgartiradi virtual dunyoda doimiy salbiy ta'sir ostida bo'lgan o'smir real hayotda ham tajovuzkor munosabatni namoyon etishi mumkin psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'smirlarning ko'pchiligi tajovuzni his-tuyg'ularini boshqarishning o'rniga ularni tashqi dunyoga chiqarish orqali engillashtirishga intiladi bu esa atrofdagilar bilan ziddiyatlarga olib keladi o'smirlarda tajovuzni kamaytirish uchun avvalo ularning ichki kechinmalarini tushunish, emotsional holatini tahlil qilish, ijobiy energiyani yo'naltirish zarur sport, musiqa, san'at, jamoaviy o'yinlar va ijodiy mashg'ulotlar tajovuzkor energiyani konstruktiv yo'nalishga burishda samarali usullardir o'qituvchilar va psixologlar o'smirlar bilan individual ishlash orqali ularga o'zini anglash, his-tuyg'ularini ifoda etish, empatiya va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda yordam berishlari kerak oilada esa ota-onalar bolalarning hissiy holatiga befarq bo'lmaslik, ularni tinglash va tushunishga harakat qilishlari zarur aks holda e'tiborsizlik yoki qattiqqo'llik o'smirda g'azab, dushmanlik va norozilik hissini kuchaytiradi shuningdek, maktab va oila muhitida sog'lom psixologik atmosfera yaratish, o'zaro hurmat va ishonchni mustahkamlash o'smirlar orasida tajovuzkorlikni kamaytirishda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi shunday qilib, o'smirlar orasidagi tajovuzkorlikni psixologik profilaktika, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va emotsional tarbiya orqali kamaytirish mumkin bu jarayonda psixolog, o'qituvchi va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlik hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimova, V.M. *Yosh davrlar psixologiyasi*. – Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2021.
2. Zokirova, N. *Psixologik muammolar va ularning yechimlari*. – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2020.
3. Bandura, A. *Social Learning Theory*. – Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1977.
4. Fromm, E. *The Anatomy of Human Destructiveness*. – New York: Holt, Rinehart & Winston, 1973.
5. Berkowitz, L. *Aggression: Its Causes, Consequences, and Control*. – New York: McGraw-Hill, 1993.

**O'RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR
TADQIQOTLAR-Jurnali
1-son. 3-qism. Noyabr-2025**